

*Романяк М. М.,**кандидат юридичних наук, доцент
кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки
Національного університету державної податкової служби України*

ГАРАНТІЇ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ОЗБРОЄНОГО ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ: ДО ПИТАННЯ ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. У статті здійснено критичний аналіз чинного законодавства про міліцію в частині, що стосується гарантій особистої безпеки озброєного працівника міліції з урахуванням результатів узагальнення судової практики по кримінальних справах. Наведено низку міжнародних актів, у яких регламентовано правила поведінки службовців органів правопорядку. Доведено доцільність доповнення Закону України «Про міліцію» статтями 15-1 (у новій редакції) та 15-2.

Ключові слова: вогнепальна зброя, правила поведінки, порядок застосування, працівник міліції, гарантії, підстави.

Постановка проблеми. Розбудова України як демократичної, правової держави означає формування й запровадження дієвих конституційних гарантій дотримання прав, свобод громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб. Слід навести і припис ст. 6 Конституції України [1], де вказано, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження в установлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. У Рішенні Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 р. № 4-рп/2008 зазначено, що неухильне дотримання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції й законів України забезпечує реалізацію поділу влади і є запорукою єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадянського миру та злагоди в державі [2, с. 44]. Зазначене набуває особливої ваги у випадках здійснення правозастосовної діяльності суб'єктами, уповноваженими щодо застосування заходів адміністративного примусу, зокрема заходів адміністративного припинення спеціального призначення, серед яких – застосування вогнепальної зброї. Законом України «Про міліцію» [3] передбачено не тільки підстави й порядок застосування вогнепальної зброї (ст. 15), а й гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції (ст. 15-1).

Останнім часом у політичному середовищі України, серед населення поширюється думка про необхідність надання всім громадянам права носити, зберігати та вільно користуватися вогнепальною зброєю. Слід указати про те, що така ідея не є новою для України, оскільки тільки протягом останніх 12 років були зареєстровані кілька законопроектів, спрямованих на легалізацію цивільної вогнепальної зброї (наприклад, проекти Закону про зброю реєстр. № 1171 від 22.11.2002 р., № 1171-1 від 02.10.2002 р., № 1171-2 від 08.10.2003 р.; проекти Закону про обіг зброї невійськового призначення реєстр. № 3728 від 26.06.2007 р., № 0885 від 12.12.2012 р. та інші). Прихильники ідеї вільного користування вогнепальною зброєю наводять як приклад статистичні дані країн усталеної демократії, де обіг зброї передбачений законодавством (зокрема в Німеччині, Голландії, Швейцарії тощо). Водночас легалізація вільного

обігу зброї передбачає не тільки прийняття профільного закону, а й суворе дотримання його норм, існування законодавчих гарантій покарання за порушення встановлених нормативних приписів та ефективного правозастосування. Належним прикладом необхідності забезпечення професійного підходу до питання легалізації вільного обігу зброї, який передбачає врахування наявного досвіду правового регулювання відносин щодо її використання, є приписи ст. 15-1 Закону України «Про міліцію».

У наукових дослідженнях питання гарантій особистої безпеки озброєного працівника міліції належно не вивчено. Учені аналізували переважно проблеми адміністративного примусу. У цьому контексті лід назвати наукові дослідження О.М. Бандурки, І.П. Голосніченка, А.Т. Комзюка, О.С. Фролова та інших. Однак актуальність наукового пошуку зумовлена не тільки недостатнім доктринальним опрацюванням, а й особливим значенням для забезпечення громадської та національної безпеки гарантування виконання працівником міліції обов'язків із охорони громадського порядку.

Мета статті – обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства в частині стосовно застосування вогнепальної зброї працівниками міліції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Певний критичний аналіз приписів ст. 15-1 Закону України «Про міліцію» здійснює А.Т. Комзюк, який зазначає, що гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції є додатковими. Їх сутність полягає в тому, що працівник міліції має право оголосити вогнепальну зброю і привести її в готовність, якщо вважає, що в обстановці, яка склалася, можуть виникнути підстави для її застосування. Під час затримання злочинців чи правопорушників або осіб, яких працівник міліції запідозрив у скоєнні злочинів чи правопорушень, а також при перевірці документів у підозрілих осіб, працівник міліції може привести в готовність вогнепальну зброю, що є попередженням про можливість її застосування. Спроба особи, яку затримує працівник міліції із вогнепальною зброєю в руках, наблизитись до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутись до зброї, дають працівникові міліції право застосувати вогнепальну зброю. А.Т. Комзюк звертає увагу на те, що ч. 2 ст. 15-1 Закону України «Про міліцію» відстань між працівником міліції і правопорушником нічим не обмежується, а тому її вибір залежить від конкретної ситуації (характер місцевості, кількість правопорушників, їх поведінка тощо) [4, с. 200].

Отже, А.Т. Комзюк підкреслює законодавчу невизначеність відстані між працівником міліції і правопорушником. Слід наголосити на тому, що працівник міліції має швидко оцінити оперативну обстановку, яка склалася, на предмет наявності підстав для застосування права, оголосити вогнепальну

зброю та привести її в готовність, що впливає з норми ч. 1 ст. 15-1 Закону України «Про міліцію».

Зрозуміло, що наявність таких дискреційних повноважень потребує критичного опрацювання, у зв'язку з чим цілком логічним видається звернення до відповідної судової практики. Однак узагальнення судової практики свідчить про фактичне недотримання норм ст. ст. 15, 15-1 Закону України «Про міліцію», особливо в частині, що стосується оцінки обстановки, яка склалася, установлення наявності або відсутності підстав для застосування вогнепальної зброї. Такий висновок можна зробити за результатами опрацювання 79 рішень загальних судів, винесених по кримінальних справах з 2009 р. по жовтень 2014 р. (справи № 316/1752/14-к, № 466/929/13-к, № 1321/32/12 та інші).

Правила щодо застосування заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю працівниками правоохоронних органів затверджені відомчими наказами, зокрема Інструкцією із заходів безпеки при поводженні з табельною вогнепальною зброєю, затвердженою Наказом МВС України від 02.11.2001 р. № 970, Інструкцією із заходів безпеки при поводженні з табельною вогнепальною зброєю, затвердженою Наказом МВС України від 23.11.2003 р. № 1444 тощо. Так, Наказом МВС України від 02.11.2001 р. № 970 встановлено заходи безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю під час несення служби, серед яких такі: визначено відповідні обов'язки працівника міліції та керівників усіх рівнів, особливості проведення інструктажу нарядів, які заступають на службу, порядок носіння вогнепальної зброї у форменому й цивільному одязі. Указано, що перед застосуванням працівником заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, подоланням перешкод, якщо пістолет був оголений, необхідно поставити його на запобіжник, покласти в кобуру та вжити заходів щодо його охорони від випадання або витягування з кобури. Після застосування працівником заходів фізичного впливу, подолання перешкод, падіння, виходу з місця значного скупчення людей, міського й іншого транспорту слід терміново перевірити наявність зброї, а також стан кобури, ремня, спорядження та їх кріплення. Визначено такі категоричні заборони: під час несення служби проводити розбирання зброї; вимикати запобіжник, досилати патрон до патронника, якщо в застосуванні зброї немає необхідності. Недбале або необережне поводження зі зброєю, особливо якщо патрон знаходиться в патроннику, може призвести до випадкового пострілу.

Однак, як свідчить судова практика, чинність підзаконних нормативно-правових актів, якими конкретизовано приписи норм Закону України «Про міліцію» не виключає порушень законодавства в цій сфері. Зрозуміло, що знизити до нуля кількість порушень норм чинного законодавства складно, проте можливе зниження цієї кількості шляхом здійснення не тільки організаційних, контрольних, профілактичних, роз'яснювальних заходів. Превентивним потенціалом для вирішення проблеми вдосконалення законодавства, що регулює підстави та порядок застосування виняткових заходів адміністративного припинення, у тому числі вогнепальної зброї, мають бути міжнародні стандарти службовців органів правопорядку, результати критичного опрацювання яких можуть бути покладені в основу формулювання пропозицій щодо змін до вітчизняного законодавства.

Кодексом поведінки службовців органів правопорядку, затвердженим резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р. № 34/169, встановлено підставою застосування сили тільки випадки, коли існує суворона необхідність

і в обсязі, необхідному для виконання обов'язків (ст. 3). Застосування вогнепальної зброї вважається крайнім заходом, і така зброя не повинна застосовуватись за винятком випадків, коли підозрюваний порушник чинить збройний опір або іншим чином ставить під загрозу життя інших і менш крайні заходи є недостатніми для приборкання або затримання порушника [5, с. 8–9]. Основоположними принципами застосування сили й вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку, прийнятими восьмим Конгресом ООН із запобігання злочинності та поведження з порушниками (Гавана, Куба, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.), передбачені такі виняткові підстави застосування вогнепальної зброї проти людей: самозахист або захист інших осіб від неминучої загрози смерті або серйозного травмування; запобігання вчиненню особливо серйозного злочину, пов'язаного з серйозною загрозою життю; для арешту особи, яка становить таку загрозу, або чинить опір наказам, або для запобігання її втечі; у випадку, коли менш рішучі заходи недостатні для досягнення таких цілей. Особливо вказано про те, що умисне застосування сили, що має смертельний наслідок, допустиме лише тоді, коли цього абсолютно неможливо уникнути з метою захисту життя [5, с. 13].

Узагальнення приписів наведених міжнародних актів не надає можливості вказати про визначення в них гарантій особистої безпеки озброєного працівника правоохоронного органу, натомість детально вписано підстави й порядок застосування виняткових заходів примусу, у тому числі й вогнепальної зброї, серед яких фактично зазначено і про гарантії безпеки.

Висновки. Наведене вище дає змогу сформулювати такі висновки. Існує необхідність удосконалення правового регулювання підстав застосування вогнепальної зброї в Законі України «Про міліцію» з урахуванням положень міжнародних актів. Зазначене стосується, насамперед, виділення в окрему статтю крайніх випадків, настання яких зумовлює умисне застосування працівниками міліції вогнепальної зброї, а також процедур застосування. При цьому окрему частину цієї статті можуть становити норми ст. 15-1 у Законі України «Про міліцію». Виділення цієї статті в зазначеному Законі свідчить, швидше за все, про намагання законодавця деталізувати процедури застосування вогнепальної зброї у крайніх випадках, що може бути визначено як гарантії безпеки, проте за сутністю являє собою окремі підстави. Назву запропонованої статті можна викласти в такій редакції «Виняткові випадки застосування вогнепальної зброї та порядок застосування». Потребують виокремлення приписи, у яких необхідно передбачити заборони при застосуванні вогнепальної зброї. Відповідні положення можуть бути виділені в окрему статтю 15-2, назву якої доцільно викласти в такій редакції «Заборони при застосуванні вогнепальної зброї».

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 23.07.1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар / ред. кол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секр.), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид, переробл. і допов. – Х.: Право, 2012. – 1128 с.
3. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4 (22.01.91). – Ст. 20.
4. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: [монографія] / А.Т. Комзюк; за заг. ред. О.М. Бандурки. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.
5. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О.А. Банчука. – К.: Москаленко О.М., 2013. – 588 с.

Романяк М. М. Гарантії личної безпеки збройного співробітника міліції: к вопросу о совершенствовании правового регулювання

Анотація. В статті проведено критичний аналіз діючого законодавства о міліції в частині, касаючоїся гарантій личної безпеки збройного співробітника міліції с учётом результатів обобщення судєбної практики по уголовным делам. Приведены международные акты, в которых регламентированы правила поведения служащих органов правопорядка. Доказана целесообразность дополнения Закона Украины «О милиции» статьями 15-1 (в новой редакции) и 15-2.

Ключевые слова: огнестрельное оружие, правила использования, правила применения, работник милиции, гарантии, основания.

Romanyak M. The personal security guarantee of an armed police officer: to the question of the of legal regulation improvement

Summary. The article presents a critical analysis of the current legislation on police regarding the armed police officer personal security guarantees, with taking into account the results of generalization of judicial practice in criminal cases. Given the number of international acts, which regulated the rules of law enforcement bodies employees conduct. The reasonability of the complement of the Law of Ukraine On Militia with articles 15-1 (in new edition) and 15-2 is proved.

Key words: firearms, handling, application, police officer, warranties, ground.